

УДК 378.011.3-051:36-051:342.82-053.6 (045)

СПЕЦКУРС «ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В СЛУЖБІ ПРОБАЦІЇ» ЯК ІНСТРУМЕНТ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

В. В. Анголенко

У статті через призму становлення нормативно-правової законодавчої бази служби пробації України висвітлено окремі аспекти підготовки майбутніх фахівців до соціальної роботи в службі пробації, зокрема в аспекті формування правозахисної компетенції у майбутніх працівників соціальної сфери.

Розкрито суть програми спецкурсу «Основи соціальної роботи в службі пробації» як гостро актуального у підготовці працівників соціальної сфери через зміни нормативно-правової бази України та затвердження Закону України «Про пробацію». Особливу увагу приділено висвітленню змісту підготовки майбутніх працівників соціальної сфери у галузі соціально-правового захисту населення, розробці та реалізації програм соціальної реабілітації та ресоціалізації засуджених, залученню волонтерських ресурсів та широких кіл громадськості до профілактичної роботи з населенням, що надає суттєву базу для вироблення науково обґрунтованої концепції діяльності працівників соціальної сфери у службі пробації з неповнолітніми правопорушниками як дієвого шляху подолання проблеми протиправної поведінки дітей та підлітків.

Курс забезпечує: вивчення сутності загальних теоретичних проблем соціальної роботи в службі пробації; уявлення про міжнародний та вітчизняний досвід становлення соціальної роботи в службі пробації; обґрунтування напрямів діяльності працівників соціальної сфери у системі пробації з застосуванням гендерно-чутливого підходу; методи та технології соціальної роботи у процесі застосування альтернативних форм покарання.

Ключові слова: зміст підготовки майбутніх працівників соціальної сфери, спецкурс «Основи соціальної роботи в службі пробації», служба пробації, альтернативні форми покарання, технології соціальної роботи.

Постановка проблеми. Сьогодні у часи загострення соціальних конфліктів в Україні соціальна робота передусім розуміється як практико-орієнтована галузь знань, що націлена на надання соціальної допомоги та

підтримки людей, які відносяться до групи «соціального ризику». При цьому, у сучасних умовах виникає цілий комплекс проблем, пов'язаних з необхідністю підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до роботи у принципово нових сферах професійної діяльності, зокрема у службі пробації. Відзначимо, що актуалізація соціальної роботи у сфері правового захисту, викликана реформуванням пенітенціарної системи, змінами у нормативно-правовій базі держави, затвердженням Закону України «Про пробацію» та оновленням системи соціального замовлення, вимагає, аби фахівець, який працює суб'єктами пробації, зокрема з неповнолітніми правопорушниками, був конкурентоспроможним, стійким до стресів, гнучким, володів знаннями щодо правозахисної тематики та готовим до продуктивної професійної діяльності. Саме це завдання має вирішувати професійна підготовка майбутніх працівників соціальної сфери, поєднуючи в собі накопичений міжнародний та вітчизняний досвід пробації та сучасні інноваційні підходи до здійснення покарань щодо суб'єктів пробації включаючи і неповнолітніх осіб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки помітно виріс інтерес дослідників до вивчення проблеми професійної підготовки соціальних працівників, зокрема обґрунтоване професійне призначення сучасного соціального працівника (І. Зверева, А. Капська, Л. Міщик, С. Харченко), які розкривають окремі теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до різних видів діяльності (С. Архипова, О. Белоліпцева, К. Дмитренко, Л. Міщик, О. Рассказова та ін.), визначено своєрідність різних напрямів соціально-педагогічної діяльності фахівця зокрема, правозахисного (В. Данильченко, Т. Журавель, О. Караман, Л. Ковчина, Н. Лавриченко, Л. Сущенко, Л. Хоружа, І. Цибуліна), розкрито специфіку діяльності соціального педагога в різних інституціях (Т. Алексєнко, І. Богданова, С. Болтівець, Ю. Лисенко, О. Рассказова, В. Синьов, І. Трубавіна, Ю. Чернецька та ін).

Актуальність цієї теми обумовлюється тим, що відповідно до Закону України «Про пробацію» поступово впроваджується національна модель пробації, розроблена з урахуванням європейських вимог, що передбачає розширення соціальної роботи у галузі соціально-правового захисту населення, розробку та реалізацію програм соціальної реабілітації та ресоціалізації засуджених, залучення волонтерських ресурсів та широких кіл громадськості до профілактичної роботи з населенням. Ці зміни, які відбуваються у нормативно-правовій базі держави докорінно змінюють вимоги до підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до роботи у службі пробації, за рахунок удосконалення та корекції окремих навчальних програм, передбачених навчальним планом підготовки майбутніх

працівників соціальної сфери, так і за рахунок розробки спецкурсів, за допомогою яких студентам у цілісному та системному вигляді пропонували б потрібну інформацію із зазначеного вище питання.

Мета наукової роботи – охарактеризувати зміст спецкурсу «Основи соціальної роботи в службі пробації» у контексті підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до роботи у службі пробації в умовах реформування пенітенціарної системи.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи розгляд порушеної проблеми з'ясуємо сутність процесу підготовки працівників соціальної сфери до різних видів професійно діяльності, зокрема до роботи у службі пробації в умовах реформування пенітенціарної системи. Акцентуємо увагу, що у науковій літературі визначення самого поняття «професійна підготовка» як родового по відношенню до досліджуваної категорії неоднозначне. В Законі України «Про вищу освіту» професійна підготовка визначається як здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю (Закон України «Про вищу освіту»). Український педагогічний словник тлумачить професійну освіту як «підготовку» в навчальних закладах спеціалістів різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності в одній з галузей народного господарства, науки, культури...» (Гончаренко, 1997, с. 274-275). Професійна підготовка розглядається також як сукупність спеціальних знань, умінь та навичок, трудового досвіду й норм поведінки, які забезпечують можливість успішної роботи за певною професією, також може бути процесом передачі учням відповідних знань і умінь (Ожегов, 2007). В. Сторож визначає професійну підготовку як цілеспрямований процес у вищих закладах освіти, що забезпечує формування значущих для майбутньої професійної діяльності знань, практичних умінь і навичок, а також професійно важливих рис особистості відповідно до обраної кваліфікації, достатніх для успішного виконання майбутнім спеціалістом професійних обов'язків (Сторож, 2015, с. 16). К. Дмитренко під професійною підготовкою розуміє процес формування фахівця нового типу, спроможного оперативно й адекватно реагувати на зміни, що відбуваються у суспільстві, компетентно розв'язувати соціально-педагогічні проблеми в усіх типах освітніх установ і закладів соціального спрямування (Дмитренко, 2016).

Професійна підготовка майбутніх працівників соціальної сфери до роботи у службі пробації в умовах реформування пенітенціарної системи визначається нами як процес набуття студентами сукупності знань, умінь та навичок, які використовуються ними під час вирішення специфічних соціальних проблем та у процесі ресоціалізації суб'єкта пробації, зокрема

неповнолітнього правопорушника, результатом якого є сформована компетентність у вирішенні відповідних професійних завдань.

Професійна підготовка майбутніх працівників соціальної сфери до роботи у службі пробації стає ефективною за умов: випробовуванням найважливішими з яких є такі: організація навчання на основі інтеграції навчальних дисциплін, який включає формування і розвиток цілісної системи знань, умінь та навичок, необхідних майбутньому працівнику соціальної сфери під час роботи у службі пробації; здійснення практичної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери на основі соціального партнерства із суб'єктами соціальної роботи, зокрема з неповнолітніми правопорушниками; використання в навчальному процесі майбутніх працівників соціальної сфери контекстних технологій навчання.

Відзначимо, що однією із найбільш значущих умов такої професійної підготовки є збагачення змісту професійної освіти спеціальними курсами та темами. Спецкурс «Основи соціальної роботи в службі пробації» є інструментом вдосконалення професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери у сучасних умовах.

Характеризуючи зміст спецкурсу «Основи соціальної роботи в службі пробації», відзначимо, що наповнення його навчальними матеріалами відбувалося відповідно до поставленої мети: виробити у студентів інтерес до соціальної роботи у службі пробації; ознайомити з сутністю загальних теоретичних проблем та змістом соціальної роботи в службі пробації; сформулювати уявлення про міжнародний та вітчизняний досвід становлення та розвитку соціальної роботи у пенітенціарній системі; вивчити сучасні підходи до обґрунтування напрямів діяльності працівників соціальної сфери у системі пробації, зокрема з застосуванням гендерно-чутливого підходу; ознайомити студентів із методами та технологіями соціальної роботи у процесі відновного правосуддя та медіації, пробації та альтернативних форм покарання. Кожна з тем спецкурсу відображала певні завдання у становленні знань майбутніх працівників соціальної сфери. Спецкурс складається з двох модулів та одинадцяти тем.

Перший модуль «Теоретичні та нормативно-правові засади соціальної роботи в службі пробації» включає в себе шість тем, зокрема тема «Пропедевтична пенітологія» передбачає розгляд філософії, методології та різноманітних практик застосування покарань щодо правопорушників, вміщує історичний аспект поняття девіації, її видів та причин виникнення, а також розгляд особистісних характеристик правопорушників через призму біологічних, психологічних та психіатричних, соціологізаторських концепцій приступності. Ще одна тема «Історія розвитку пенітенціарної системи та служби пробації» знайомить студентів з історією становлення

соціальної роботи у пенітенціарній системі, та трансформацією поглядів у пенітенціарній політиці України на пенітенціарні моделі застосування покарань. У темі «Предмет і специфіка соціальної роботи в службі пробації» важливим для нас було розкрити мету, завдання, основні принципи та зміст соціальної роботи у виправних закладах України, зокрема у службі пробації. Наступна тема «Нормативна основа та міжнародний досвід соціальної роботи в службі пробації» дозволяє сформувати знання у майбутніх працівників соціальної сфери про міжнародний досвід роботи служб пробації; відновне правосуддя, медіацію та альтернативні форми покарання; соціальну допомогу засудженим, основні напрями, принципи, функції та тенденції в зарубіжних країнах. У межах наступних тем «Служба пробації як об'єкт професійної активності працівників соціальної та соціально-правової сфер: організаційно-правові аспекти» та «Правові підстави та порядок здійснення волонтерської діяльності у пробації» важливо було ознайомити студента із поняттям пробаційного процесу, видами та порядком здійснення пробації, а також процесом організації волонтерської діяльності, пов'язаною з пробацією.

Другий модуль «Змістово-технологічні основи соціальної роботи фахівців з клієнтами в службі пробації» передбачав вивчення п'яти тем: «Гендерно-чутливий підхід як інструмент запровадження у роботі служби пробації міжнародного досвіду профілактичної та ресоціалізаційної діяльності з клієнтами пробації, зокрема з неповнолітніми», «Злочинець як об'єкт соціальної роботи та особливості взаємодії з ним в умовах служби пробації», «Характеристика соціального працівника як суб'єкта професійної діяльності у службі пробації», «Моделі, зміст та технологічний аспект соціальної роботи в службі пробації» та «Соціально-педагогічна робота з неповнолітніми правопорушниками». Вивчення даних тем спрямоване на освоєння студентами знань особливостей застосування гендерно-чутливого підходу та технологіями його використання із різними категоріями клієнтів служби пробації; розкриття рівня соціалізації та соціальної адаптації засуджених у процесі соціальної роботи в службі пробації; визначення сутності та складових професійної компетентності та основних завдань професійної діяльності соціальних працівників із засудженими; формування навичок використання технологічного аспекту соціальної роботи у службі пробації, а саме: комунікативні навички та мотиваційне інтерв'ювання (зміна деструктивних моделей поведінки, техніки опитування тощо); оцінка ризиків скоєння повторного правопорушення; ведення випадку; когнітивно-поведінкове втручання; моделювання просоціальної поведінки за допомогою формування когнітивних навичок тощо. Остання тема спрямована на озброєння

студентів знаннями стосовно соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми правопорушниками; нормативно-правової бази відносно роботи з даною категорією засуджених до різних видів покарання; методами й технологіями роботи з неповнолітніми в службі пробації; особливостями досудової доповіді стосовно неповнолітніх правопорушників; ознайомлення із системою установ, залучених до процесу ресоціалізації неповнолітніх, засуджених до альтернативних видів покарання, зокрема із роботою ювенальних центрів пробації.

Висновки. Таким чином, професійну підготовку майбутніх працівників соціальної сфери до роботи у службі пробації в умовах реформування пенітенціарної системи розуміємо як процес набуття студентами сукупності знань, умінь та навичок, які використовуються ними під час вирішення специфічних соціальних проблем та у процесі ресоціалізації суб'єкта пробації, зокрема неповнолітнього правопорушника, результатом якого є сформована компетентність у вирішенні відповідних професійних завдань.

Умовами такої підготовки є: організація навчання на основі інтеграції навчальних дисциплін, який включає формування і розвиток цілісної системи знань, умінь та навичок, необхідних майбутньому працівнику соціальної сфери під час роботи у службі пробації; здійснення практичної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери на основі соціального партнерства із суб'єктами соціальної роботи, зокрема з неповнолітніми правопорушниками; використання в навчальному процесі майбутніх працівників соціальної сфери контекстних технологій навчання.

Вважаємо, що запровадження в практику підготовки майбутніх працівників соціальної сфери спецкурсу «Основи соціальної роботи в службі пробації», створить певний фундамент у контексті теоретичної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери у службі пробації, зменшить період адаптації на робочому місці; озброїть необхідними знаннями нормативно-правової бази та технологіями соціальної роботи з клієнтами служби пробації.

Перспективи подальших наших досліджень вбачаємо в діагностиці рівнів підготовки майбутніх працівників соціальної сфери.

Література

1. Гендерночутливий підхід у роботі з вразливими верствами населення у соціально-правовій сфері: навч.-метод. посіб./ Анголенко В.В. та ін.; за заг. ред. Т.В.Отрошко. Харків: ХГПА, 2017. 78 с.
2. Дмитренко К. А. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації у процесі педагогічних практик: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Слов'янськ, 2016. 20 с.

3. Закон України «Про вищу освіту». URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2984-14/print1157311622966330> (дата звернення: 16.07.2018).
4. Рассказова О. И., Анголенко В. В. Социально-педагогическое сопровождение несовершеннолетних правонарушителей работниками социальной сферы в условиях повышения социальных рисков в обществе. *Перспективы развития высшей школы*. Гродно, 2016. С. 69-71.
5. Словарь русского языка : ок. 53000 слов : 24-е изд., испр. / С. И. Ожегов; под общ. ред. Л. И. Скворцова. Москва : Оникс, 2007. 640 с.
6. Сторож В. В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до використання соціономічних технологій у професійній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Слов'янськ, 2015. 27 с.
7. Український педагогічний словник / уклад. С.У. Гончаренко. Київ : Либідь, 1997. 375 с.
8. Цибуліна І. В. Інноваційні форми розвитку професійної самосвідомості працівників соціально-правової сфери. *Сучасні підходи до формування професійної самосвідомості фахівців соціальної сфери в умовах реалізації гендерної політики в Україні*. Харків : ХГПА, 2017. С. 131-134.

References

1. Angolenko, V. V., Beloliptseva, E. V., Groshova, E. V., Dyomina, Yu. V., Isaeva, T. A., Lysenko, Yu. O., Rasskazova, O. I., & Tsybulina, I. V. (2017). *Hendernochutlyvyi pidkhdid u roboti z vrazlyvnyu verstvamy naselennia u sotsialno-pravoviisferi: navchal.-metod. posib. [Gender-sensitive approach in work with vulnerable segments of the population in the social and legal sphere: educational and methodical grant: teaching aid]*. T. V. Otroshko (Ed.). Kharkiv: KhHPA (ukr).
2. Dmytrenko, K. A. (2016). *Formuvannja ghotovnosti majbutnikh social'nykh pedagohiv do profesijnji komunikacii u procesi pedagohichnykh praktyk. [Formation of readiness of future social teachers for professional communication in the course of pedagogical practice]*. (Abstract of Candidate of Pedagogical Sciences Thesis). State Higher Educational Institution "Donbass State Pedagogical University", Sloviansk (ukr).
3. Zakon Ukrainy «Provyshchuosvitu» [*The law of Ukraine "About the higher education"*]. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2984-14/print1157311622966330> (date of appeal: 16.07.2018) (ukr).
4. Rasskazova, O. I., & Angolenko, V. V. (2016). *Social'no-pedagogicheskoe soprovozhdenie nesovershennoletnih pravonarushiteley robotnikami social'noy sfery v usloviyah povysheniya social'nyh riskov v obshchestve [Social and pedagogical support of minor offenders by workers of the social sphere in the conditions of increase in social risks in society]*. *Perspektivy razvitiya vysshey shkoly*. Grodno (rus).
5. Ozhegov, S. I. (2007). *Slovar' russkogo yazyka: okolo 53000 slov (24-e izd., ispr.)*. [*Russian Dictionary: approx. 53000 (24 ed., corr.)*] Skvorcov, L. I. (Ed.). Moscow: Onyx (rus).
6. Storozh, V. V. (2015). *Pidghotovka maybutnikh social'nykh pedagohiv do vykorystannya sotsionomichnykh tekhnologiy u profesijnij diyalnosti [Training of*

- future social teachers to use of socionomy technologies in professional activity]*. (Abstract of Candidate of Pedagogical Sciences Thesis). State Higher Educational Institution "Donbass State Pedagogical University", Sloviansk (ukr).
7. Ghoncharenko, S. U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv : Lybid (ukr).
 8. Tsybulina, I. V. (2017). *Innovatsiini formy rozvytku profesiinoi samosvidomosti pratsivnykiv sotsialno-pravovoi sfery. Innovative forms of development of professional consciousness of workers of the social and legal sphere*. *Suchasni pidkhody do formuvannia profesiinoi samosvidomosti fakhivtsiv sotsialnoi sfery v umovakh realizatsii hendernoї polityky v Ukraini*. Kharkiv: KhHPA (ukr).

СПЕЦКУРС «ОСНОВЫ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ В СЛУЖБЕ ПРОБАЦИИ» КАК ИНСТРУМЕНТ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ РАБОТНИКОВ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В. В. Анголенко

В статье через призму становления нормативно-правовой законодательной базы службы пробации Украины освещены отдельные аспекты социальной работы в службе пробации, в частности в процессе формирования правосознательной компетенции у будущих работников социальной сферы.

Раскрыта суть программы спецкурса «Основы социальной работы в службе пробации» как остро актуального в подготовке работников социальной сферы через изменения нормативно-правовой базы Украины и утверждение Закона Украины «О пробации». Особое внимание уделено освещению содержания подготовки будущих работников социальной сферы в области социально-правовой защиты населения, разработке и реализации программ социальной реабилитации и ресоциализации осужденных, привлечению волонтерских ресурсов и широких кругов общественности к профилактической работе с населением, которое представляет существенную базу для выработки научно обоснованной концепции деятельности работников социальной сферы в службе пробации с несовершеннолетними правонарушителями как действенного пути решения проблемы противоправного поведения детей и подростков.

Курс обеспечивает: изучение сущности общих теоретических проблем социальной работы в службе пробации; представление о международном и отечественном опыте становления социальной работы в службе пробации; обоснование направлений деятельности работников социальной сферы в системе пробации с применением гендерно-чувствительного подхода; методы и технологии социальной работы в процессе применения альтернативных форм наказания.

Ключевые слова: *содержание подготовки будущих работников социальной сферы, спецкурс «Основы социальной работы в службе пробации», служба пробации, альтернативные формы наказания, технологии социальной работы.*

SPECIAL COURSE "THE BASIS OF SOCIAL WORK IN PROBATIONSERVICE" AS AN INSTALL FOR PROFESSIONAL TRAINING DEVELOPMENT OF THE FUTURE WORKERS OF THE SOCIAL SPHERE IN MODERN CONDITIONS

V. V. Angolenko

Separate aspects of social work in probation service, in particular in the course of formation of human rights competence at future workers of the social sphere have been covered in the article through the prism of formation of the standard and legal legislative base of probation service of Ukraine.

Special attention is paid to publicizing of content of training of future workers of the social sphere in the field of population social legal protection, to development and implementation of programs of social rehabilitation and resocialization of convicts, attraction of volunteer resources and wide circle to preventive maintenance of the population that provides essential base for development of the evidence-based concept of activity of workers of the social sphere in a probation service, in particular, with minor offenders as effective way of overcoming problems and illegal behavior of children and teenagers.

The contents of the special course program "The Basis of Social Work in Probation Service" have been revealed taking into account changes of standard and legal base of Ukraine and the adoption of the Law of Ukraine "About a probation"; studying of the essence of the common theoretical problems of social work in the probation service has been carried out; the international and national experience of formation of social work in the probation service has been presented; activities of workers of the social sphere in the system of probation with application gender and sensitive approach have been proved; methods and technologies of social work in the course of application of alternative forms of punishment have been considered.

Keywords: *The contents of the special course program «The Basis of Social Work in ProbationService», probation service, alternative punishment of social work technology.*

Анголенко Валентина Володимирівна – аспірантка Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна). E-mail: v_angolenko@ukr.net

AngolenkoValentina Vladimirovna – post-graduate student of the State Higher Educational Institution «Donbass State Pedagogical University» (Sloviansk, Ukraine). E-mail: v_angolenko@ukr.net